

Flere tar del i inntektsveksten

De siste 20 årene har norske husholdninger hatt en inntektsvekst på 44 prosent. Mesteparten av denne veksten har skjedd de ti siste årene. Økt sysselsetting har ført til at flere i de laveste inntektsgruppene (nederst i inntektsfordelingen) har tatt del i denne utviklingen. Samtidig har gjelden også økt for denne gruppen. Det private pengeforbruket øker, og boutgifter utgjør stadig mer av husholdningenes utgifter.

Frøydis Strøm, Harald Lunde, Tove Løvbak og Eiliv Mørk

Inntekt etter skatt per forbruksenhet (ekvivalentinntekt)

For å kunne sammenlikne inntektene til forskjellige typer husholdninger er det vanlig at man justerer husholdningsinntekten ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer eller forbruksvekter (se egen tekstboks). Man beregner da inntekt etter skatt per forbruksenhet. Disse forbruksvektene skal både ta hensyn til at store husholdninger trenger høyere inntekt enn mindre husholdninger for å ha tilsvarende levestandard, men også at store husholdninger vil ha stordriftsfordeler når det gjelder flere goder (for eksempel TV, vaskemaskin, avis, bredbåndstilknøytning, elektrisitetutgifter og så videre). Det eksisterer flere typer ekvivalensskalaer, og det er ingen enighet om hvilken skala som er den beste.

Året 2006 var et godt år for økonomien i norske husholdninger. Igjen var det inntektsvekst, og flere fikk ta del i denne økningen. Norske husholdningers medianinntekt etter skatt var 339 200 kroner i 2006. Det utgjør en økning på vel 6 000 kroner fra året før, målt i faste priser, og omfatter alle husholdninger, med unntak av studenthusholdninger. Medianinntekten er den inntekten som befinner seg midt i fordelingen etter at inntektene er sortert etter størrelse.

Det er de siste ti årene at husholdningene har opplevd størst inntektsvekst, og noen husholdningsgrupper har hatt en høyere økning enn andre. Figur 1 viser utviklingen i medianinntekten for ulike husholdningstyper fra 1986 til 2006. Her ser vi at de eldste husholdningene, det vil si aleneboende og par over 64 år uten barn, har hatt den sterkeste inntektsveksten. Mye av dette kan forklares av endringer i pensjonistgruppen. Det er blant annet flere som mottar tjenestepensjon, og antall minstepensjonister har gått ned. I tillegg har gode trygdeoppgjør de siste årene bidratt til økonomisk vekst for de eldre.

De yngste gruppene, for eksempel aleneboende og par under 45 år uten barn, har også hatt inntektsvekst de siste årene, selv om denne har vært noe svakere sammenliknet med andre husholdningsgrupper.

Enslige pensjonister har lavest inntekt

En ofte brukt metode for å sammenlikne inntektene til husholdninger av ulik størrelse og sammensetning er å bruke begrepet inntekt etter skatt per forbruksenhet (se tekstboks). Målt i faste priser har denne inntekten økt med 44 prosent for alle husholdninger fra 1986 til 2006. Figur 2 viser inntekt etter skatt per forbruksenhet fordelt etter ulike husholdningstyper i 2006 sammenliknet med medianinntekten til hele befolkningen. Her går det fram at noen av gruppene som har hatt best utvikling de siste årene, likevel har et inntektsnivå under medianinntekten for alle husholdninger. Dette gjelder først og fremst for enslige pensjonister.

Ser vi nærmere på inntektsnivået til ulike husholdningstyper, er enslige forsørgere en gruppe som har relativt lav inntekt, selv om inntektsveksten har vært god også for denne gruppen de siste årene (figur 2). Blant de gruppene som har et høyt inntektsnivå sammen liknet med andre grupper, finner vi par uten barn og par med store barn.

Frøydis Strøm (t.v) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk. (froydis.strom@ssb.no)

Harald Lunde er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk. (harald.lunde@ssb.no)

Tove Løvbak er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk. (tove.lovbak@ssb.no)

Eiliv Mørk er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (eiliv.mork@ssb.no)

Ekvivalensskalaer/forbruksvekter

I inntektsstatistikken benyttes ofte to ulike ekvivalensskalaer: OECD-skalaen og EU-skalaen. Ifølge **OECDs skala** skal første voksne husholdningsmedlem ha vekt lik 1,0, neste voksne får vekt lik 0,7, mens barn får en vekt lik 0,5 hver. En husholdning på to voksne og to barn vil dermed ifølge OECDs definisjon måtte ha en inntekt som er 2,7 ganger høyere enn inntekten til én enslig person, for å ha samme økonomiske levestandard.

Etter **EUs skala** legger en noe mer vekt på at store husholdninger vil oppnå stor driftsfordeler når flere personer bor sammen. Ifølge EUs skala skal første voksne husholdningsmedlem ha vekt lik 1,0, mens neste voksne får vekt lik 0,5 og barn vekt lik 0,3. Etter denne ekvivalensskalaen trenger derfor en tobarnsfamilie bare en samlet inntekt tilsvarende 2,1 ganger inntekten til en enslig, for å ha samme levestandard.

Mindre ulikhet

Ginikoeffisienten (se tekstboks), som er et mål for ulikhet, har økt jevnt fra 1986 til 2005. Det betyr at det stadig har blitt større forskjeller mellom topp og bunn i inntektsfordelingen. For 2006 har det imidlertid skjedd en klar utjevning mellom «fattige» og «rike».

I 2005, ett av årene da det ble utbetalt svært store aksjeutbytter, var forskjellen mellom de med lavest og de med høyest inntekt størst. For 2006 ser vi en jevnere inntektsfordeling i forhold til årene før. Nye regler for kapitalbeskatning bidro til at husholdningene i toppen av inntektsfordelingen tok ut mindre i aksjeutbytte.

Mens utbytte og andre kapitalinntekter utgjorde henholdsvis 9 og 13 prosent av all samlet inntekt i 2004 og 2005, ble denne andelen redusert til 5 prosent i 2006. Samtidig økte lønnsinntektene i den nedre delen av fordelingen, noe som skyldes høyere sysselsetting i 2006. Statistikken fanger imidlertid ikke opp uttak av reinvesterte aksjeutbytter, slik at reduksjonen i ulikhet kan være mindre enn det som framstilles her.

Et annet ulikhetsmål viser forholdstallet til den observasjonen som står på grensen til den laveste tidelen (P10), og den som har grenseverdien for den høyeste tidelen (P90). Dette er et mål for ulikhet som ikke i like stor grad påvirkes av ekstremverdier, siden vi holder utenfor de 10 prosent fattigste og de 10 prosent rikeste. Dette ulikhetsmålet viser en større stabilitet over tid. Også her ser vi at det var størst ulikhet i 2005. Ulikheten i 2006 er ved dette målet den laveste siden 2001.

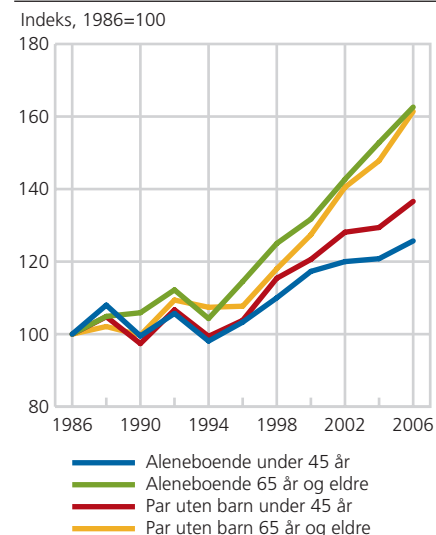
Flere i arbeid fører til utjevning

At inntektsfordelingen er blitt jevnere, kan også sees i sammenheng med utviklingen i arbeidsmarkedet. Den høye sysselsettingsveksten i 2006 førte til at lønnsandelen økte innenfor inntektsklassene nederst i fordelingen (Statistisk sentralbyrå 2008d). Dette er med på å utjevne inntektsforskjellene.

Ginikoeffisient

Ginikoeffisienten er et summarisk mål på **inntektsulikhet**. Størrelsen på koeffisienten representerer den andelen av totalinntekten som må fordeles for å få full likhet. Ginikoeffisienten kan variere fra 0 (fullstendig likhet) til 1 (maksimal ulikhet).

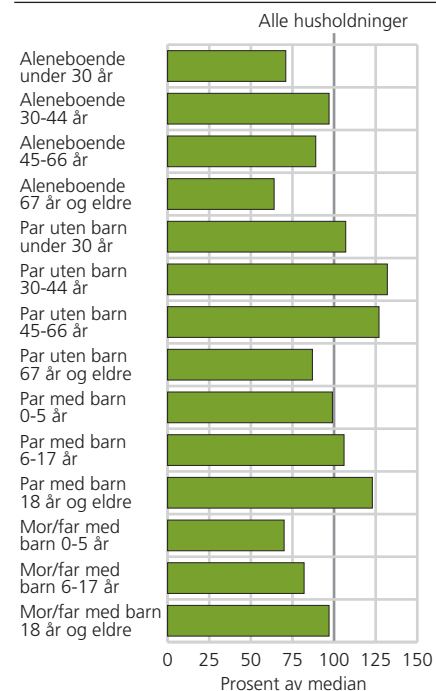
Figur 1. Utvikling i inntekt etter skatt (EU-skala) for ulike husholdningstyper. 1986-2006. Median. Faste priser. 1986=100

¹ Studenthusholdninger er utelatt.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av median inntekt for alle husholdninger. Alle husholdninger=100. 2006

¹ Studenthusholdninger er utelatt.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Andelen parhusholdninger i alderen 25-54 år med minimum to yrkesaktive har økt jevnt i hele 20-årsperioden fra 1986. I 2006 hadde 74 prosent av disse parhusholdningene to eller flere yrkesaktive.

Mange med høy gjeld

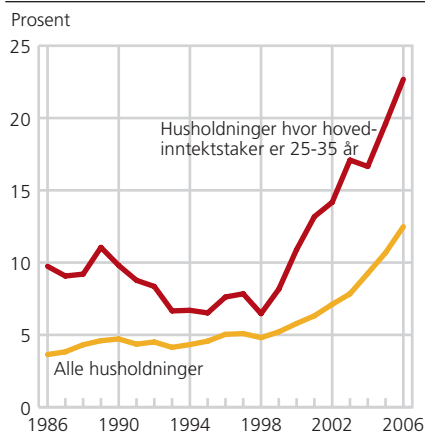
Gjeld som tilsvarer mer enn tre ganger samlet husholdningsinntekt, kan brukes som et mål på stor gjeldsbelastning. I 2006 hadde 12 prosent av husholdningene så mye gjeld. Aldri før har andelen vært så stor. Bare fra 2000 til 2006 har det skjedd en fordobling i andelen husholdninger med høy gjeld. Før 2000 var denne andelen relativt stabil. Husholdningenes renteutgifter i forhold til samlet inntekt har imidlertid hatt en nedgang fra slutten av 1980-tallet. Rundt 1990 utgjorde renteutgifter 14 prosent av husholdningenes samlede inntekt, mens de i 2006 utgjorde 6 prosent.

Husholdningene med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet har rimeligvis hatt en relativt lav andel av den totale gjelden i husholdningene, da deres låneevne har vært relativt liten. Disse husholdningene har imidlertid fått en stadig større andel av samlet gjeld de siste årene (Statistisk sentralbyrå 2008b).

Mange i etableringsfasen, det vil si husholdninger der hovedinntektstaker er 25-35 år, har gjeld som tilsvarer minimum tre ganger samlet husholdningsinntekt. I hele perioden fra 1986 har denne gruppen av unge husholdninger, med relativt lav inntekt, hatt høyere gjeldsbelastning enn resten av befolkningen. Figur 3 viser en sterk økning fra og med slutten av 1990-tallet. Når dobbelt så mange i denne aldersgruppen, sett i forhold til hele befolkningen, hadde gjeld som oversteget inntekten tre ganger i 2006.

Figur 3. Andelen husholdninger med gjeld som er større enn tre ganger samlet inntekt. 1986-2006. Prosent

¹ Studenthusholdninger er utelatt.
Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger,
Statistisk sentralbyrå.

Formuen stiger

Husholdningenes skattepliktige bruttofinanskapital har steget med nesten 140 prosent siden 1986, målt i faste priser. Den største økningen har skjedd i toppen av fordelingen, spesielt de ti siste årene. De 10 prosentene med den høyeste bruttofinanskapitalen disponerte drøyt 68 prosent av all bruttofinanskapital i 2006, mens de 50 prosentene i bunnen av denne fordelingen disponerte knapt 4 prosent samme år.

I 1986 var det en jevnere fordeling. Da disponerte den høyeste tiendedelen vel 50 prosent av all bruttofinanskapital, mens den laveste halvdelen disponerte 6 prosent. Verdifastsettelsen av aksjer og liknende har imidlertid variert i denne perioden, slik at fordelingen ikke er helt sammenliknbar fra ett år til et annet.

Av bruttoformuen utgjør bankinnskudd en stor andel. Utvikling i bankinnskudd sees her i forhold til minsteytelsen i folketrygden, som tilsvarer en typisk lav årsinntekt. I 1986 hadde 50 prosent av alle husholdninger bankinnskudd som utgjorde like mye som eller mer enn minsteytelsen i folketrygden. Denne andelen gikk noe ned fram mot 1999, for deretter å øke fram mot 2006, da 46 prosent av alle husholdninger hadde bankinnskudd som tilsvarte minimum minstebeløpet i folketrygden. I 2006 utgjorde minsteytelsen 111 476 kroner.

Heltidsekvivalenter

I lønnsstatistikken blir ansatte med avtalt arbeidstid på mindre enn 33 timer per uke eller med stillingsandel på mindre enn 100 prosent normalt sett definert som **deltidsansatte**.

For å kunne sammenlikne lønnen til deltidsansatte med heltidsansatte er lønnen for deltidsansatte **omregnet til heltidslønn**. Dette gjøres ved å benytte forholdet mellom arbeidstiden til hver enkelt deltidsansatt og den gjennomsnittlige arbeidstiden for heltidsansatte i næringen som omregningsfaktor. Månedslønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med månedslønn for de heltidsansatte, slik at man kan beregne en gjennomsnittlig månedslønn for alle ansatte.

Månedslønn er hovedbegrepet i lønnsstatistikken og omfatter avtalt lønn (grunnlønn), uregelmessige tillegg samt bonus og provisjon. Overtidsgodtgjøring er ikke inkludert i månedslønnen.

Lønnsstatistikken i Statistisk sentralbyrå har sammenliknbare tall for alle ansatte tilbake til 1998.

Bankinnskudd utgjør den største enkeltkomponenten i bruttofinanskapital. I tillegg inngår blant annet andeler i aksjefond og verdipapirer. Dersom vi ser på den totale bruttofinanskapitalen i 2006, hadde 40 prosent av husholdningene over 200 000 kroner i 2006, og 10 prosent hadde over 1 million i bruttofinanskapital (Statistisk sentralbyrå 2008d).

Stabil andel med lavinntekt

Andelen med lavinntekt beregnes ut fra inntekt etter skatt per forbruksenhet. Dersom denne inntekten er lavere enn gitte avstander fra medianen for alle husholdninger, for eksempel 50 eller 60 prosent, blir den kategorisert som lavinntekt. Her bruker vi to ulike definisjoner av ekvivalentinntekter (se tekstboks).

Ved å bruke EUs målemetode, og lavinntektsgrense ved 60 prosent av medianinntekten, hadde 9,7 prosent av befolkningen lavinntekt i 2006. Personer i studenthusholdninger er her utelatt. Denne andelen har holdt seg stabil siden 1998.

Ved å bruke OECD-definisjon og ved å sette lavinntektsgrensen til 50 prosent av medianinntekten havner 4,2 prosent av befolkningen i lavinnteksgruppen i 2006. Denne målemetoden viser imidlertid en liten økning i andelen med lavinntekt.

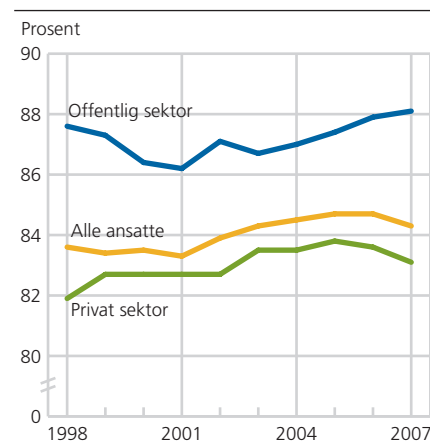
Ved bare å se på inntektene for ett år kan visse tilfeldigheter spille inn for hvorvidt man havner i lavinnteksgruppen. Noen husholdninger kan bare kortvarig ha lave inntekter. Dette gjelder for eksempel næringsdrivende med underskudd eller aksjonærer som har bokført store tap på selvangivelsen. I tillegg omfatter de årlige tallene også alle som har innvandret i løpet av inntektsåret, og som ikke har hatt mulighet til å opptjene en årsinntekt.

Ved å se på inntektsnivået i en periode på for eksempel tre år vil vi få et mer robust mål på lavinntekt. Resultatet av å bruke EUs målemetode er at om lag 8 prosent av husholdningene hadde kronisk lavinntekt i 2006, mens OECD-definisjonen gir en andel på 3 prosent (studenter er her utelatt). Det har vært små endringer i andelen personer med vedvarende lavinntekt de siste årene.

Lønnsgapet mellom kvinner og menn består

Kvinner tjener i gjennomsnitt 16 prosent mindre enn menn. Andelen har holdt seg forholdsvis stabil de siste ti årene, fra 83,6 prosent i 1998 til 84,1 prosent i 2007 (figur 4).

Figur 4. **Kvinner lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal 1998-2007. Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekvivalent. Alle ansatte**

Kilde: Lønnsstatistikk. Alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekivalent og kvinners lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal 2007. Alle ansatte, etter sektor

Sektor	Månedslønn		Kvinnens lønn prosent av menns lønn
	Menn	Kvinner	
Alle ansatte	34 600	29 100	84,1
Av dette:			
Privat sektor	34 800	28 900	83
Offentlig sektor	33 400	29 400	88
Av dette:			
Stat	34 100	30 800	90,3
Kommune og fylkeskommune	29 800	27 300	91,6
Skoleverket	33 600	32 500	96,7
Helseforetak	39 400	31 300	79,4

Kilde: Lønnsstatistikk. Alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

Sammenliknet med resten av Europa viser tall fra 2006 at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i Norge er omtrent på samme nivå som gjennomsnittet i EU-landene. Når det gjelder våre nærmeste naboland, er forskjellen mellom kvinner og menn om lag 3 prosentpoeng større i Danmark og 2 prosentpoeng større i Sverige enn i Norge.

I privat sektor har kvinners andel av menns lønn økt fra 81,9 prosent til 83 prosent fra 1998 til i dag. I offentlig sektor har andelen holdt seg forholdsvis stabil, i underkant av 88 prosent (tabell 1). Innenfor offentlig sektor er det mindre lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i kommunene enn i staten. Kommunesektoren er preget av en høy andel kvinner samtidig som mange jobber deltid.

I privat sektor er det store forskjeller fra næring til næring og totalt sett en større lønnsspredning enn i offentlig sektor. I finansnæringen er det gjennomsnittlige lønnsnivået relativt høyt. Her har kvinners lønn som andel av menns lønn gått ned de siste årene. I 1998 tjente kvinner rundt 73 prosent av det menn tjente per måned innenfor denne næringen, mens andelen var nede i 68,5 prosent i 2007. Noe av nedgangen skyldes økte bonusutbetalinger som i stor grad har tilfalt mannsdominerte yrkesgrupper, blant annet administrative ledere og meklere. Varehandelsnæringen har et relativt lavt lønnsnivå, og den er preget av høy kvinneandel og mange deltidsansatte. I denne næringen er kvinners andel av menns lønn 83 prosent. Tilsvarende andel for industrien ligger på vel 89 prosent, men her er kvinneandelen relativt lav.

Mange kvinner jobber deltid

En klart større andel kvinner enn menn jobber deltid. Ser vi på de deltidsansatte for seg, var kvinners andel av menns lønn langt høyere enn for de heltidsansatte, hele 97,1 prosent. Den tilsvarende andelen for heltidsansatte var på 86,6 prosent. Noe av den store forskjellen kan forklares ved at de deltidsansatte fordeler seg noe ulikt mellom yrkesgruppene i forhold til de heltidsansatte, for eksempel er de fleste ledere heltidsansatte. Deltidsansatte kvinner er dessuten gjerne ansatt i andre næringer og yrker enn deltidsansatte menn.

Større forskjeller blant høyt utdannede

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn er større i grupper med høyere utdanning enn i grupper uten høyere utdanning. Blant ansatte med grunnskole som høyeste utdanningsnivå tjente kvinner i gjennomsnitt 88,9 prosent av menns lønn, mens den tilsvarende andelen for de med lavere nivå universitets- og høgskoleutdanning (til og med fire år) var litt over 79 prosent. En forklaring kan være at kvinner og menn velger ulike utdanningsretninger. Kvinner velger ofte lærerutdanning eller en utdanning innenfor helse- og sosialfag, mens menn gjerne velger tekniske og naturvitenskapelige fag. Ser vi på gruppen med et høyere nivå universitets- og høgskoleutdanning (fire år og lenger), var andelen noe større, med om lag 81 prosent. Dette mønsteret har vært tilnærmet det samme i hele perioden fra 1998 til 2007.

Eldre kvinner tjener minst

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn er økende med alderen. Noe av årsaken til denne fallende kurven ligger i generasjonsforskjeller mellom kvinner og menn i valg av utdanning og yrke. I aldersgruppene opp til 29 år var kvinners andel av menns lønn om lag 92 prosent, mens den tilsvarende andelen i

aldersgruppene 55-59 år og over 60 år var på rundt 79 prosent. Aldersgruppen 35-39 år er antallsmessig den største, og her tjente kvinner omtrent 85 prosent av menns lønn.

Det private pengeforbruket økte i fjor

Vi bruker stadig mer penger, og boutgiftene utgjør stadig mer av husholdningenes utgifter. Det motsatte skjedde med matinnkjøp til hjemmet i 2007. Her gikk de totale utgiftene ned.

Det årlige gjennomsnittsforbruket i private husholdninger hadde en realøkning på 16 prosent fra 2000 til 2007. I 2000 brukte vi gjennomsnittlig 280 000 kroner (regnet i 2007-kroner). Syv år senere var beløpet 365 000 kroner per husholdning. Bolig, bil og fritidshus er de viktigste varige forbruks-godene i private husholdninger. Gjennom flere tiår har boutgiftene økt mest, sammenliknet med andre utgifter. Denne tendensen ble brutt i 1993.

På 1960-tallet sto boutgiftene for 12-14 prosent av forbruket. Så gjorde utgiftene et hopp med økte renteutgifter i 1988, steg deretter og nådde en foreløpig topp på 26 prosent i 1992. I begynnelsen av 1980-tallet brukte en gjennomsnittshusholdning mer på transport enn på bolig. Fire år senere, i 1984,

Ny metode for beregning av boutgifter

En ny beregningsmåte som ble tatt i bruk ved Statistisk sentralbyrå i 1996, **inkluderer «leieutgift» for eiere av egen bolig**, samtidig som man **utelater renteutgifter**.

For husholdninger med egen prosentliknet bolig har boutgiftene tidligere blitt definert som renter av lån til boligen, reparasjoner og vedlikehold, forsikring, vannavgift og forskjellige andre avgifter. For husholdninger med bolig gjennom sameie, borettslag eller boligaksjeselskap har boutgiftene vært husleie og renter på lån til boliginnskudd.

Fra og med 1996 blir ikke lenger renter regnet som forbruksutgift. For disse husholdningene blir det nå beregnet en husleie som legges til som boligforbruk. Denne husleien beregnes på grunnlag av opplysninger fra husleieundersøkelsen og **tildeles etter boligtype, boligstørrelse og bosted**. Verdien av fri bolig er satt til liknet beløp ved siste skattelikning.

Dersom man bruker denne metoden på tall for boutgifter i 1996, var boligen også i dette året den desidert største utgiftsposten, på hele 28 prosent. Denne nye beregningsmetoden medfører brudd i statistikken, men man kan allikevel si noe om den generelle utviklingen i forbruket.

kostet bolig mer enn mat, reiser og transport. I 1996 ble boutgiftene igjen forbigått av transportutgiftene (se tekstboks). Boutgifter dominerer husholdningenes budsjett i perioden 2005-2007 med en andel på 29 prosent (figur 5).

Mer enn hver fjerde husholdning har to biler

Transportutgiftene er den nest største utgiftsposten for gjennomsnittshusholdningen, og de utgjorde i gjennomsnitt 66 300 kroner i året per husholdning i perioden 2005-2007. Dette er over en sjettedel av totalutgiftene (figur 5).

Forbruk

Forbruk omfatter **husholdningens utbetalinger**.

Som forbruk regnes ikke utgifter til direkte skatter, trygdepremie, gitte gaver, realinvesteringer (for eksempel kjøp av bolig og utgifter til bygging og påbygging av bolig) og kontraktmessig sparing (pensjonsinnskudd, avdrag på lån, livsforsikring og så videre).

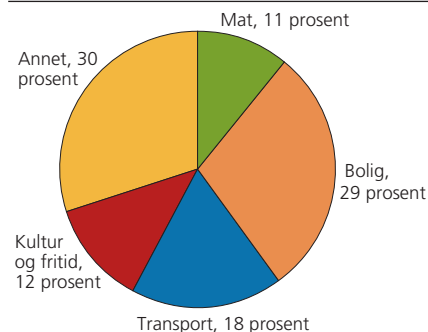
I tillegg til utbetalingene omfatter forbruk verdien av forbruket av **egenproduserte varer** og **mottatte gaver**.

Forbruksundersøkelsen

Dataene er hentet fra forbruksundersøkelsen, en årlig undersøkelse hvor Statistisk sentralbyrå samler inn **opplysninger om utgifter i private husholdninger**. På grunn av små årlige utvalg kan vi bare publisere tall for enkeltgrupper ved å slå utvalgene i forbruksundersøkelsene for tre år sammen (resultater tidfestes da for eksempel ved 2005-2007).

I forbruksundersøkelsen måles forbruket for **hele husholdningen under ett**. Det er derfor ikke mulig å påvise forbruket til enkelte medlemmer, for eksempel barn eller ungdom. Skal vi se på enkeltpersoners forbruk, må vi bruke data på aleneboende.

Figur 5. Andelen av utgiftene som går til mat, bolig, transport, kultur og fritid, og annet. 2005-2007. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2005-2007, Statistisk sentralbyrå.

I 1980 hadde 60 prosent av husholdningene bil. I begynnelsen av 1990-årene var tallet 76 prosent. I 2007 eide 80 prosent av husholdningene bil. Den store økningen på 80- og 90-tallet skjedde til tross for at sammensetningen av mange husholdninger endret seg til å bestå av aleneboende. I denne gruppen har andelen med bil tradisjonelt vært lavest.

Særlig mange parhusholdninger har bil. Henholdsvis 94 og 98 prosent av par med små og med store barn eide bil i 2007. Så mange som 94 prosent av alle par uten barn hadde bil. Blant aleneboende under 65 år hadde 58 prosent bil. Det avgjørende for om en husholdning eier bil eller ikke, synes å være transportbehovet, ikke så mye husholdningens økonomiske evne.

I husholdninger der hovedinntekten bringes inn av en som er 65 år eller eldre, eier 72 prosent bil. Det betyr at nær tre fjerdedeler av husholdningene i denne gruppen eier bil. Og det er blant de som er 65 år og eldre at økningen av bileiere har vært størst i de siste årene.

Dessuten hadde over en fjerdedel av husholdningene flere enn én bil i 2007, og andelen økte mest blant par uten barn, fra 15 prosent 1988 til 37 prosent i 2007.

Det er fortsatt bare et mindretall av husholdningene som eier fritidsbolig, rundt 20 prosent i hele perioden fra 1980 og til i dag. Anskaffelse av fritidsbolig er i større grad enn bilkjøp knyttet til husholdningens økonomiske evne. I 2007 eide 24 prosent av husholdningene fritidsbolig, som er en økning på noen få prosentpoeng i løpet av de siste 15 årene.

Nær 50 kilo kjøtt på hver

Utgiftene til mat og drikke var mellom 1980 og 2000 husholdningenes tredje største utgiftspost. Fra 2000-tallet har utgiftene til kultur og fritid inntatt tredjeplassen.

En markant tendens de siste tiårene er at utgiftsandelen til matvarer har vært synkende. Nedgangen er et uttrykk for utviklingen i velstand som har funnet sted i perioden 1980-2007. Det er vanlig å bruke en prosentvis mindre andel av inntekten på matvarer jo høyere inntekten blir (Engel 1857). I 1958 brukte gjennomsnittshusholdningen nær 40 prosent av pengene til mat. Ved starten av 1980-tallet var andelen på 20 prosent, og ved tusenårsskiftet brukte en husholdning i gjennomsnitt under 12 prosent på mat.

Mens vi bruker mindre penger på mat, har også matvanene endret seg. Siden 1958 er forbruket av poteter mer enn halvert, til 32 kilo per person i året (2007). Også forbruket av margarin og oljer er mer enn halvert. Forbruket av kjøtt og kjøttvarer har økt de siste 27 årene, og er nå rundt 49 kilo per person. Samtidig spises stadig mindre fisk og fiskevarer, mens forbruket av frukt, grønsaker, ris og pasta har økt.

Like mye til kultur som til mat

Husholdningene brukte gjennomsnittlig 44 000 kroner, det vil si 12 prosent per år på kultur og fritid, det vil si audiovisuelt utstyr, sport, hobby, lesestoff og kulturtilbud i perioden 2005-2007. Gjennomsnittshusholdningen brukte 41 400 kroner på mat og alkoholfrie drikkevarer i samme periode, og det tilsvarer litt over 11 prosent av den totale forbruksutgiften, altså bruker husholdningene i gjennomsnitt omtrent det samme på kultur og fritid som

på mat kjøpt til hjemmet. Utgifter til restaurant- og kafébesøk inngår ikke som mat i undersøkelsen.

Denne utviklingen skyldes også at mer mat blir kjøpt utenfor hjemmet, på restaurant, kantine, kafé og kiosk. En gjennomsnittshusholdning brukte 11 400 kroner per år på mat kjøpt utenfor hjemmet i 2005-2007. For om lag 13 år siden (1992-1994) var utgiften på 8 300 kroner i 2007-kroner, mens for omtrent 25 år siden (1980-1982) var nivået på 5 400 kroner i 2007-kroner. Disse beløpene omfatter alkoholholdig drikke. I tillegg vet vi at det på området «mat og drikke kjøpt utenfor hjemmet» skjer en underrapportering av utgiftene, slik at både nivået og utgiftsøkningen i realiteten skulle vært større enn det undersøkelsen viser.

Klær og sko fra Kina

Vi bruker en mindre andel av pengene til klær og sko. Siden 1958 har denne utgiftsposten blitt mer enn halvert, og er nå nede i litt over 5 prosent av forbruket. For gjennomsnittshusholdningen utgjør dette 19 800 kroner per år. Nedgangen skyldes at klær og sko har blitt relativt billigere fordi prisveksten har vært mindre enn på de fleste andre varer. Prisutviklingen har til tider vært negativ. Prisutviklingen på klær og sko, særlig de siste årene, skyldes en stadig økende import fra lavkostland. Selv om vi bruker en mindre andel av pengene på klær og sko, kjøper vi ikke nødvendigvis mindre klær, snarere er det motsatte tilfelle.

Vi importerer stadig mer klær, og tilbehør til klær, fra lavkost land som Kina. I 1990 kom 5,3 prosent av importverdien av klærne og tilbehøret fra Kina, mot hele 39,7 prosent i 2007. Også når det gjelder fottøy har importen fra Kina økt. I 1990 kom 2,7 prosent av importverdien fra Kina, mot 32,5 prosent i 2007 (Statistisk sentralbyrå 2007).

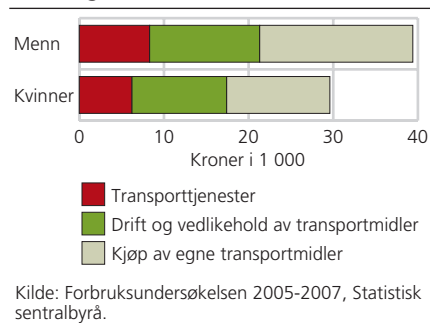
Det koster å bo alene

Siden Statistisk sentralbyrå begynte med forbruksundersøkelser i 1958, har størrelsen på gjennomsnittshusholdningen blitt mindre. I 1958 var gjennomsnittlig størrelse 3,09 personer, mens den er nede i 2,21 personer i 2005-2007. Det har særlig vært en økning i antallet aleneboende (Mørk 2006).

Når husholdningenes størrelse forandres, vil også forbruksmønsteret forandre seg. Blir husholdningen mindre, vil utgifter knyttet til den enkelte person synke raskere enn utgifter husholdningen har i fellesskap. Utgifter knyttet til enkeltpersoner i husholdningen er for eksempel utgifter til mat og klær. Utgifter som er knyttet til hele husholdningen er utgifter til bolig, bil og husholdningsartikler.

Mindre husholdninger har ikke de samme stordriftsfordelene som større husholdninger, der de enkelte medlemmene deler på mange fellesutgifter. Så

Figur 6. **Forbruksutgifter til transport. Menn og kvinner. 2005-2007**

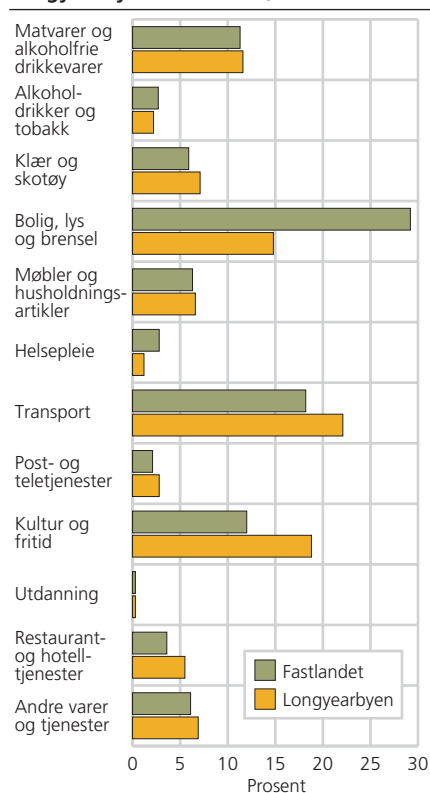
lenge utviklingen går mot stadig flere små hushold, og særlig med en økning av enslige, vil utgifter som i større grad er knyttet til husholdningen enn til enkeltpersoner, få en stadig større betydning for husholdningenes budsjett.

For eksempel har aleneboende den laveste utgiften til bolig regnet i kroner sammenliknet med andre typer husholdninger, i gjennomsnitt 80 300 kroner per år. Enslige bruker i gjennomsnitt 36 prosent av inntekten sin til bolig. Det er den høyeste andelen blant alle husholdningstypene. Par med store barn, der yngste barn er over seks år, har høyeste boutgifter med 145 400 kroner i gjennomsnitt. Som andel av utgiftene totalt er det de samme husholdningene, og dessuten par med små barn (0-6 år), som har de laveste boutgiftene, 26 prosent. Par med store barn har også høyest total forbruksutgift. I gjennomsnitt er det denne gruppen som bruker mest på transport. De har en transportutgift på 107 900 kroner i året i gjennomsnitt, eller 19 prosent av de totale utgiftene i 2005-2007.

Eldre enslige reiser lite

Forskjeller i sammensetningen av forbruket er blant annet uttrykk for forskjeller i preferanser og livsstil. Disse påvirkes av hvilken livsfase husholdningen er i. En ung husholdning i etableringsfasen vil ha andre behov enn en eldre og veletablert husholdning. Dessuten vil husholdningens størrelse og alderssammensetning innvirke på forbruksmønstret.

Figur 7. **Andeler av samlet forbruk for alle husholdninger, etter vare- og tjenestegruppe. Fastlandet og Longyearbyen. 2005-2007, 2007. Prosent**

Matvareutgiftens andel av forbruket varierer en del mellom husholdninger av ulike typer. Yngre enslige (16-44 år) bruker minst andel på mat (8,5 prosent), mens par med tre eller flere barn bruker størst andel (14 prosent). Nedgangen i andelen som går til mat, har vært en generell tendens i lang tid (målinger siden 1958), og dette gjelder alle typer husholdninger.

Forbruket som går til reiser og transport, varierer også mellom husholdningstypene. I 2005-2007 var andelen lavest, 10 prosent, for eldre enslige (65-79 år). Høyest var den for par uten barn i alderen 45-64 år, med en andel på 22 prosent av budsjettet.

Menn bruker dobbelt så mye penger på TV, PC og annet digitalt utstyr enn hva kvinner gjør. Menn bruker også en tredjedel mer på transport enn kvinner (figur 6), mens kvinner bruker noe mer på klær og sko. Samtidig bruker også kvinnene rundt tre ganger mer på personlig pleie enn menn. Disse tallene gjelder aleneboende (se tekstboks) der de eldre er overrepresentert blant kvinnene, og de yngre blant mennene. Her vil derfor aldersdimensjonen spille inn sammen med kjønn.

Økt forbruk i Longyearbyen

I 2007 ble det gjennomført en egen forbruksundersøkelse for Svalbard (Longyearbyen) (Mørk 2008). Den regulære forbruksundersøkelsen blir gjennomført årlig kun for Fastlands-Norge.

Siden forrige forbruksundersøkelse på Svalbard i 2001 har det skjedd en del endringer i forbruket både for husholdningene på fastlandet og i Longyearbyen.

Forbruksmønstret for husholdningene i Longyearbyen er forskjellige fra forbruksmønstret for tilsvarende husholdningstyper på fastlandet. Mens boutgiftene dominerer på fastlandet, er det utgifter til reiser og transport som

dominerer for husholdningene i Longyearbyen. Andelen som går til kultur og fritid, er også økende i Longyearbyen (figur 7).

På fastlandet har andelen av totalutgiftene som går til bolig, lys og brensel, økt i perioden 2001-2006, mens andelen som går til de andre vare- og tjenestekategoriene, har forandret seg minimalt. Det er også tendenser til en økning i utgiftene til bolig, lys og brensel for de fleste husholdningene i Longyearbyen. Andelen av totalutgiftene til denne utgiftsposten har riktig nok hatt en nedgang for flerpersonghusholdninger uten barn, men den har økt for de andre husholdningstypene.

Alle husholdningstyper har et høyere forbruk i Longyearbyen enn på fastlandet. Det er imidlertid viktig å understreke at forbruksnivået ikke er kontrollert for andre egenskaper ved befolkningen. Vi vet for eksempel at befolkningen i Longyearbyen har et høyere utdanningsnivå enn i Norge for øvrig. Høy utdanning medfører gjerne høyere inntekt, som igjen medfører et høyere forbruk.

Samtidig vet vi at sysselsettingen er høyere i Longyearbyen enn på fastlandet, ettersom en grunnleggende forutsetning for å bo på Svalbard er at en er i arbeid. Det gir også mulighetene for et høyere forbruk.

Det er flere menn enn kvinner i Longyearbyen. Menn tjener erfaringsmessig i gjennomsnitt noe mer enn kvinner, og kan dermed også holde seg med et høyere forbruk. Vi kan anta at det samme forholdet gjelder i Longyearbyen. I tillegg til at det er lavere kvinneandel, er også andelen barn og unge relativt lav.

At forholdet i forbruksutgift mellom Longyearbyen og fastlandet nå har snudd for alle husholdninger sett under ett, skyldes at andelen flerpersonghusholdninger er økende i Longyearbyen, mens andelen aleneboende er økende på fastlandet. Økende andel flerpersonghusholdninger gir økende forbruk totalt ettersom flerpersonghusholdninger har et høyere forbruk enn husholdninger som består av en person.

Den mest markante endringen i forbruksmønsteret for husholdningene i Longyearbyen er nedgangen i andelen av utgiftene som går til klær og skotøy. Dette gjelder alle husholdningstyper. Men selv om andelen av totalforbruket til klær og skotøy synker, er kronebeløpet som brukes på denne varetypen, fortsatt vesentlig større enn på fastlandet for de fleste husholdningene.

Det finnes altså egenskaper ved befolkningen i Longyearbyen som trekker i retning av et høyere forbruksnivå. Når vi finner at forbruksnivået i Longyearbyen er høyere enn på fastlandet, trenger dette derfor ikke bare å tilskrives strukturelle rammebetingelser i Longyearbyen, men kan også skyldes trekk ved befolkningen som velger å bo der. Sagt på en annen måte er det ikke gitt at de samme personene/husholdningene i gjennomsnitt ville hatt et lavere forbruk hvis de hadde bodd på fastlandet i stedet for i Longyearbyen.

Forbruksnivået og strukturen på dette for husholdningene i Longyearbyen henger derfor sammen med de spesielle forhold og betingelser som husholdningene på Svalbard lever under, og antatt særegne strukturelle egenskaper ved befolkningen.

Referanser

Engel, Ernst (Dresden, 1857): Die Lebenskosten Belgischer Arbeiter-Familien früher und jetzt.

Mørk, Eiliv (2008): *Forbruksundersøkelse på Svalbard, Longyearbyen 2007*, Rapport 2008/8, Statistisk sentralbyrå.

Mørk, Eiliv (2006): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2008a): *Økonomiske analyser 1/2008*, Statistisk sentralbyrå

(<http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200801/main.html>)

Statistisk sentralbyrå (2008b): <http://www.ssb.no/emner/05/01/iffor/>

Statistisk sentralbyrå (2007): *Temaside – varehandel* (<http://www.ssb.no/varehandel/>).